

Batuhan Küpeli¹
Politika Analisti

Ekin Dağlı²
Araştırmacı

DİPLOMA İLE İŞSİZLİK ARASINDA: TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİMİN NİCELİĞİ VE NİTELİĞİ

Giriş

POLİTİKA NOTU

Türkiye’de yükseköğretim sistemi, 2006 sonrasında başlatılan “her ile bir üniversite” politikasıyla tarihindeki en kapsamlı niceliksel genişleme sürecine girmiştir. 2008 yılı itibarıyla bu hedefe ulaşılmış ve Türkiye’nin tüm illerinde üniversite yapılanması sağlanmıştır. Bu yaygınlaşma, üniversiteye kayıtlı öğrenci sayısında da dikkat çekici bir artışı beraberinde getirmiştir.

Ancak yükseköğretimdeki bu niceliksel büyüme, aynı ölçüde niteliksel bir gelişmeye dönüşmemiştir. Türkiye’de üniversite sayısındaki artışa karşın eğitim kalitesinde, araştırma kapasitesinde ve akademik özgürlüklerde kayda değer bir ilerleme gözlenmemiştir. Özellikle akademik özgürlüklerde yaşanan gerileme, niteliksel dönüşümü olumsuz etkileyen faktörlerden biri olmuştur.

Niceliksel genişlemenin niteliksel gelişmeyle desteklenmemesinin, yalnızca yükseköğretim alanında değil, işgücü piyasasında da önemli yansımaları olmuştur. Üniversite mezunları arasında alan-beceri uyumsuzluğu belirginleşmiş, buna paralel olarak istihdama dâhil olamayan yükseköğrenim mezunlarının oranı artmıştır. Bu süreçte, daha nitelikli eğitim alan gençlerin işsizliği daha kronik bir hale gelmiştir. Yeni mezunların iş bulma umudu zayıflarken istihdam edilen gençlerin ortalama gelirleri azalmakta ve genç yoksulluğu artmaktadır.

Hesaplamalarımıza göre, her yıl yaklaşık 114 bin üniversite mezunu, eğitimdeki nitelik eksikliği sebebiyle işgücü piyasasına dezavantajlı biçimde katılmaktadır.

¹ <https://tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1478>

² <https://tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1492>

Çalışmaya katkılarından ötürü Politika Analisti Anıl İsmet Aşçı’ya ve TOBB İktisat 4.sınıf öğrencisi Enes Furkan Başpınar’a teşekkür ederiz.

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

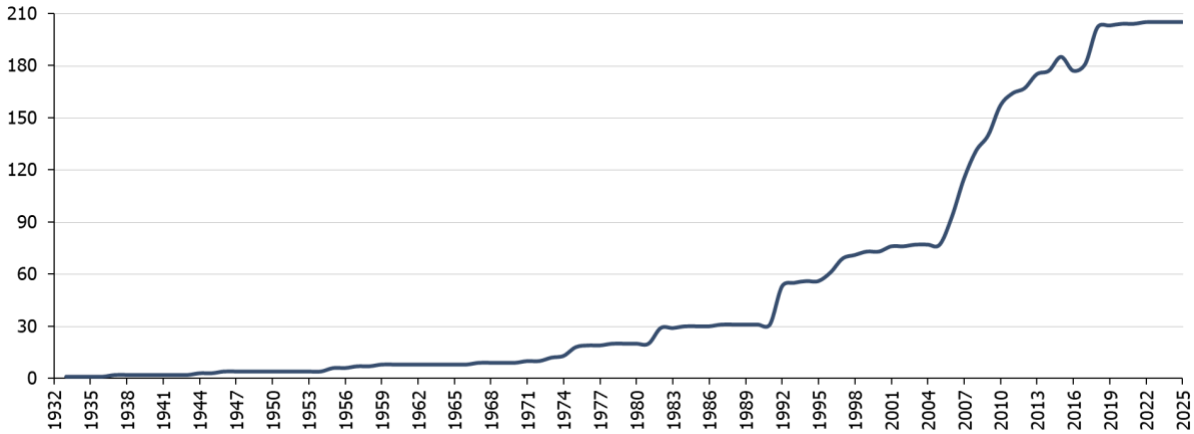
Yükseköğretim politikaları, bu yüzden genç mezunları istihdama dahil ederken yüksek verimli ve ölçeklenebilir hizmetleri öncelemelidir.

Bu politika notunun ilk bölümünde, Türkiye’de yükseköğretim sisteminin niceliksel genişlemesi sonucunda ortaya çıkan niteliksel sorunlar ve bunların işgücü piyasasına yansımaları analiz edilmekte; ikinci bölümde ise Dani Rodrik’in “good jobs” olarak tanımladığı, günümüzde verimlilik ve beceri artışını eş zamanlı teşvik eden sektörlerin, özellikle turizm ve hizmetlerin stratejik biçimde desteklenmesinin, Türkiye’nin yükseköğretim-istihdam dengesini güçlendirmede oynayabileceği rol değerlendirilmektedir.

1. Türkiye’de Üniversite ve Öğrenci Sayısının Nicel Dönüşümü

Türkiye’de 1933-1991 arasında her iki yılda 1 üniversite açılırken 1992-2005 döneminde yılda 3, 2006 sonrasında ise “her ile bir üniversite”³ hamlesiyle, yılda 11 yeni üniversite açılarak 205 üniversiteye ulaşılmıştır. Üniversite sayısının azaldığı tek sene olan 2016’da KHK kapsamında 15 üniversitenin 7’si kamu idaresine geçerken 8’i kapatılmıştır⁴. 2019 sonrasında üniversite sayısı 3 artarak 1933-1991 ortalamasının altında kalmıştır. 2005’te başlayan “her ile bir üniversite” atılımıyla üniversite sayısını arttırma hamlesi 2019 itibariyle doyunluğa ulaşmıştır.

Şekil 1: Türkiye’deki toplam üniversite sayıları, 1933-2025

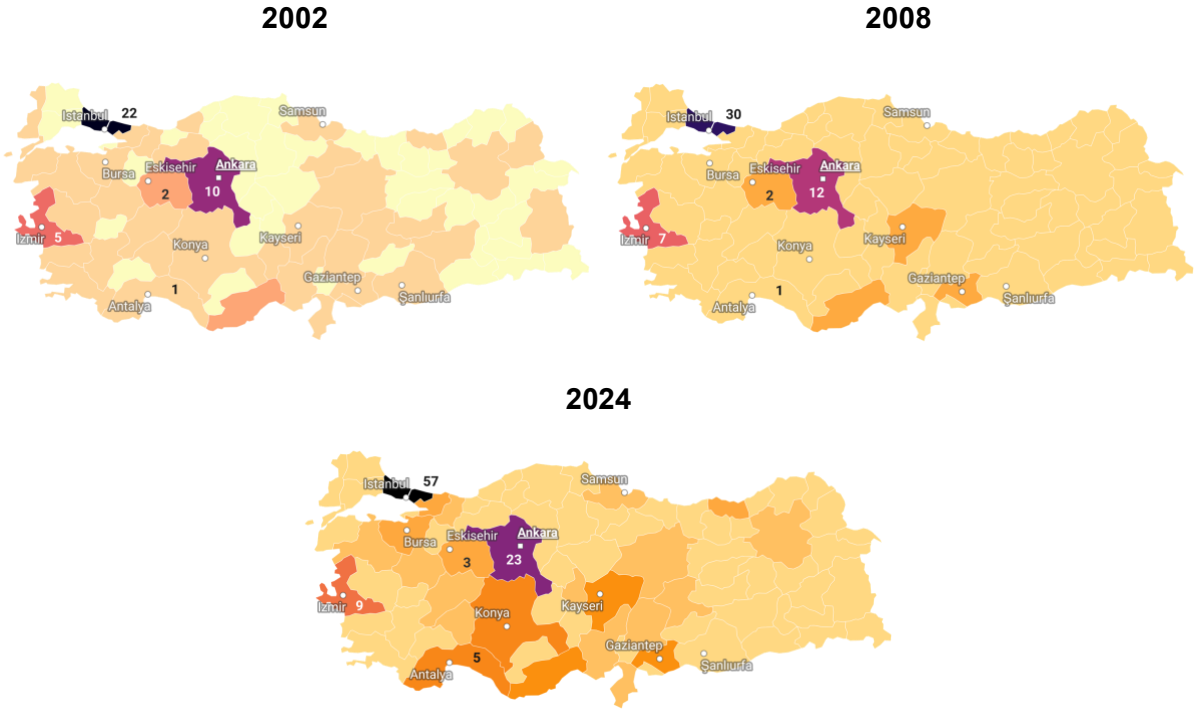
Kaynak: YÖK Atlas, TEPAV hesaplamaları

Bu yeni açılan üniversitelerin coğrafi dağılımına baktığımızda ise 2008 itibari ile “her ile bir üniversite” hedefinin gerçekleşmiş olduğunu görmekteyiz. 2002-2008 arasındaki artış üniversitesi olmayan illere yönelik olurken üniversitesi olan büyükşehirlerdeki artış sınırlı kalmıştır. 2009-2019 arasında özellikle Ankara ve İstanbul’da üniversite sayıları 2 katına çıkmış, halihazırda üniversitesi olan diğer büyükşehirlerin çoğunda da üniversite sayısı artmıştır. Sonuç olarak, 2002-2008 arasındaki artış üniversitesi olmayan illeri hedeflemiş, 2009-2019 dönemindeki artış ise büyükşehir odaklı olmuştur.

³ <https://www.ekonomigazetesi.com/kose-yazisi/universite-sayimiz-son-25-yilda-73ten-205e-cikti-55755>

⁴ <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8-1.pdf> , Sayfa No: 57

Şekil 2: Türkiye’de il bazında üniversite sayıları

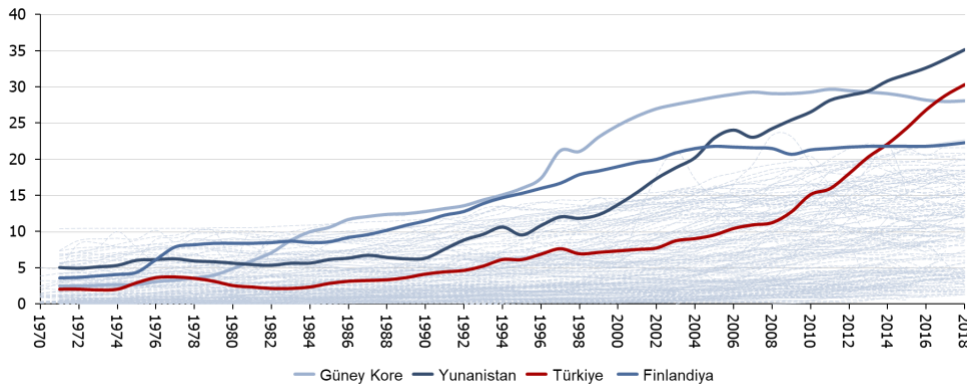

Kaynak: YÖK Atlas, TEPAV görselleştirmeleri

Türkiye’nin her ilinde üniversite sayısının artmasının sonucunda üniversite okuyanların sayısında da dikkat çekici bir artış yaşanmıştır. 2006 sonrası dönemde yükseköğretimde yaşanan genişleme yükseköğretimin büyükşehirlerden tüm Türkiye’ye yayılmasına kapı aralamış, böylece yükseköğretime erişim açısından Türkiye’nin eğitim yapısı köklü biçimde değişmiştir. Üniversite sayılarındaki artış, kontenjan genişlemesi ve öğrenci oranlarındaki yükseliş birbiriyle bağlantılı şekilde ilerlemiştir. Bu dönüşümün temel hatları şöyle özetlenebilir:

- Üniversite sayısı, 2006-2023 arasında 77’den 205’e yükseldi.
- Üniversitelerdeki kontenjanlar, 2006-2023 arasında 402 binden 1 milyon 10 bine çıktı.
- 18-24 yaş grubunda üniversitede eğitim görenlerin oranı, 1999-2018 arasında %6,9’dan %30,3’e yükseldi; böylece Türkiye, Yunanistan’ın ardından bu yaş grubunda en yüksek üniversiteleşme oranına sahip ikinci ülke haline geldi.

Şekil 3: 18-24 yaş grubu içerisinde üniversite okuyanların oranı, %, 1970-2018

Kaynak: Dünya Bankası, TEPAV hesaplamaları

Üniversite sayısındaki hızlı artışın ardından nitelikli öğretim elemanı açığını kapatmak ve alanında güçlü olan bir üniversitenin birikiminden diğer üniversitelerin yararlanmasını sağlamak amacıyla Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) geliştirilmiştir⁵. Bu program kapsamında araştırma görevlileri 33/a ve 50/d maddesi uyarınca istihdam edilmişlerdir. 33/a araştırma görevlileri kadroludur ve eğitim süresi sonunda çalışma imkanına sahipken 50/d araştırma görevlileri öğrenci statüsündedir ve mezun olduklarında kadroları sona ermektedir⁶. 33/a, süreklilik sağlayan bir istihdam zemini oluşturmuş; 50/d ise kontenjan esnekliği sayesinde kısa vadeli ders ve araştırma ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak tanımıştır. Bir diğer taraftan ise, 33/a’da kadro garantisinin etkisi ile ilgili araştırmacının bilimsel üretim kapasitesinin düşmesi riski belirirken 50/d’nin süreli yapısı ise iş güvencesizliği ve ilgili araştırmacının uzun vadeli araştırma yapma kapasitesini sınırlandırmaktadır. Sonuç olarak ÖYP programı, insan kaynağı arzını hızla artırsa da uzun vadede üniversitelerdeki araştırmacı ve öğretim üyesi kadrosunu daraltmakta ve öğretim üyesi kadrosundaki homojenliği arttırmaktadır.

2. Yükseköğretimde Nitelik Artışı ve Akademik Özgürlük Seviyeleri

Yükseköğretimdeki nitelik artışı, Türkiye’de üniversite sayısındaki hızlı büyümeyi yakalayamamıştır. QS Dünya Sıralaması verilerine göre Türkiye’nin ilk 1000’e giren üniversite oranı 2011’de %4,6 iken 2025’te yalnızca %5,4’e yükselmiş; bu da söz konusu dönemde kayda değer bir ilerleme sağlanamadığını göstermektedir.

Üniversitelerin niteliksel bir sıçrama ortaya koyamamasının önemli göstergelerinden biri de akademik özgürlük seviyesindeki gerilemedir. Literatüre göre:

- Akademik özgürlükteki her bir puanlık artış, yaklaşık %41 daha fazla patent başvurusu ile,
- Yaklaşık %29 daha fazla atıf ile ilişkilidir.

Dolayısıyla akademik özgürlükte yaşanan düşüşün, bu göstergeleri ters yönde etkileyerek yükseköğretim sisteminin genel performansını zayıflattığı ortaya konmaktadır.⁷

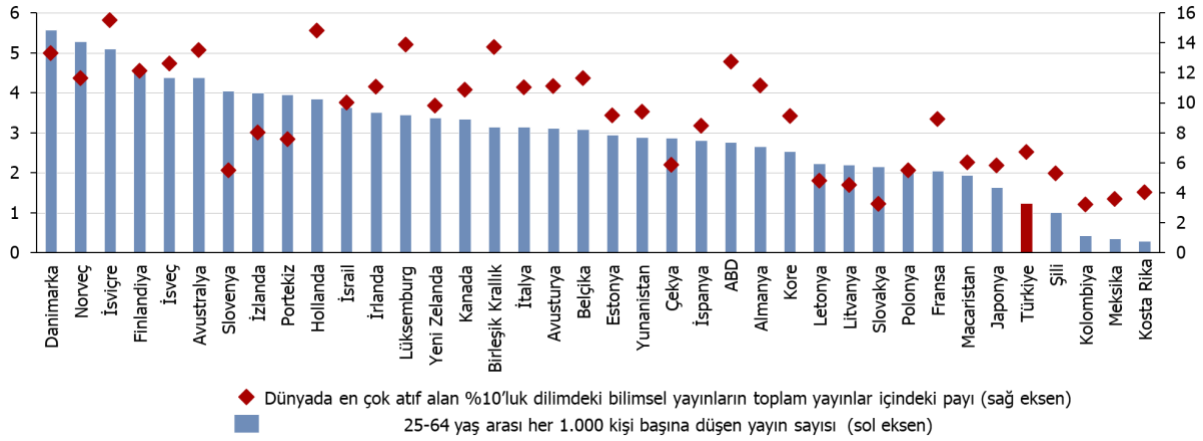
Bu bağlamda, OECD ülkeleri arasında yapılan karşılaştırmalara göre Türkiye, 2023 itibarıyla dünyada en çok atıf alan %10’luk dilimde yer alan bilimsel yayınların toplam yayın sayısına oranında 38 OECD ülkesi arasında 26. sırada bulunmaktadır. Ayrıca, 25–64 yaş arası her 1.000 kişiye düşen bilimsel yayın sayısı açısından da Türkiye; imalat sanayisinin yapısı bakımından kendisine benzer ülkeler olan Polonya ve Macaristan’ın gerisinde kalmaktadır.

⁵ <https://ak.metu.edu.tr/tr/oyyp>

⁶ <https://www.akademikhukuk.org/33a-arastirma-gorevlisi-ve-50d-arastirma-gorevlisi/>

⁷ <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11166325/>

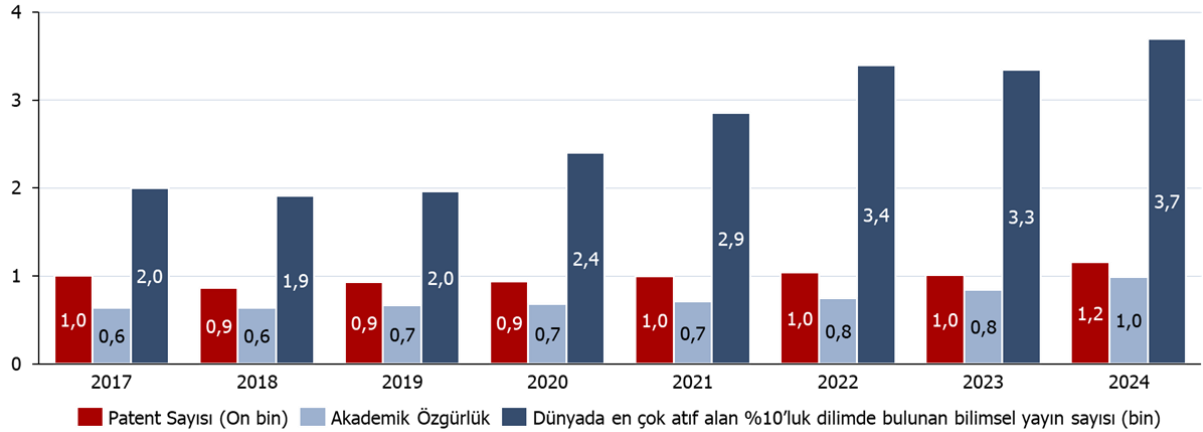
Şekil 4: Bilimsel üretimin niteliği ve etkisi, % (sağ eksen), 2023

Kaynak: OECD, TEPAV hesaplamaları

Akademik özgürlük, patent sayısı ve dünyada en çok atıf alan %10'luk dilimde yer alan yayın sayısı birlikte değerlendirildiğinde, 2017–2024 döneminde Türkiye’de bu göstergelerin literatürde öngörüldüğü biçimde hareket ettiği görülmektedir. Bu dönemde akademik özgürlük seviyesinde kademeli bir artış yaşanmış; buna paralel olarak hem patent sayıları hem de en çok atıf alan %10'luk dilimdeki bilimsel yayın sayısı artış göstermiştir. Ancak daha uzun dönemli akademik özgürlük eğilimleri incelendiğinde, özgürlük seviyesinin 2009-2017 arasında çok daha hızlı bir şekilde gerilediği dikkat çekmektedir.

Şekil 5: Patent sayısı, atıf ve akademik özgürlük göstergeleri, Türkiye, 2017- 2024

Kaynak: WIPO, V- Dem, TEPAV hesaplamaları

Akademik özgürlüklerin azalmasının akademik üretimi etkileme mekanizmanın aşamaları ise şöyle gerçekleşiyor:

- Özgürlükler daraldıkça uluslararası ortak yazarlık ağları ve veri/materyal paylaşım kanalları zayıflıyor, araştırmaların görünürlüğü ve etkisi düşüyor.⁸
- Akademisyen ve öğrenciler ülkeyi terk ediyor ya da geri dönmekten kaçınıyor; kalanlar ise otosansüre yönelerek “güvenli” konulara çekiliyor ve potansiyellerinin altında üretiyorlar⁹.

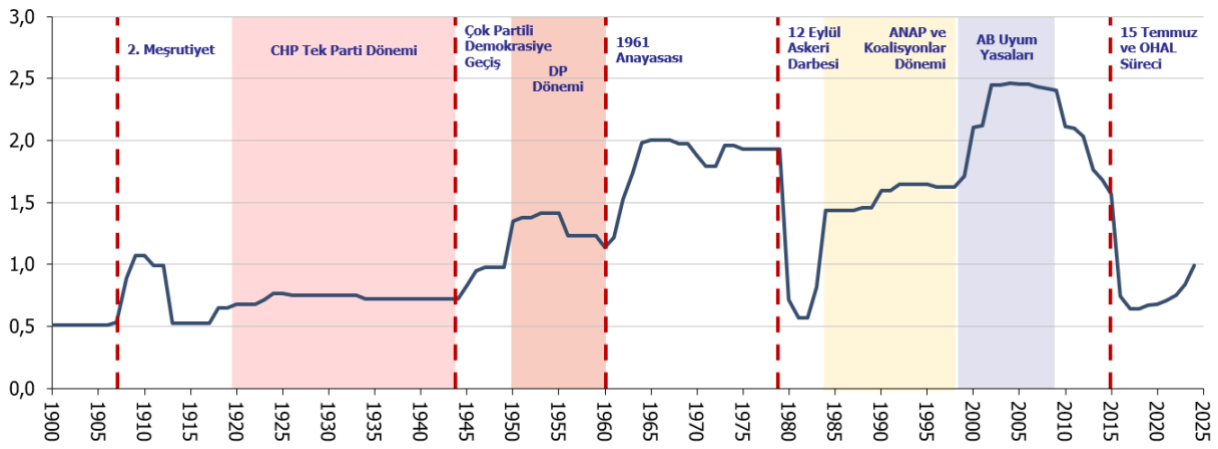
⁸ <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08989621.2020.1774373>

⁹ <https://www.scholarsatrisk.org/resources/free-to-think-2025/>

- Bu iklim, ders içeriklerinin daralmasına ve araştırma gündeminin siyasi müdahalelere göre şekillenmesine yol açıyor.¹⁰
- Bütün bunların sonucu olarak üniversitelerin kurumsal özerkliği aşınıyor, küresel itibarı zedeleniyor ve ortaklık ile dış fon olanakları kısıtlanıyor¹¹.

Üniversitelerin akademik özgürlük seviyeleri göz önüne alındığında¹², Türkiye’de akademik özgürlük seviyesi tek üniversiteye sahip olduğumuz 1900 senesinden 77 üniversiteye sahip olduğumuz 2003 senesine kadar göreceli olarak artış trendini sürdürmüştür. En yüksek skora sahip olduğumuz 2003-2009 arası dönemde akademik özgürlük skorumuz ancak 5 üzerinden 2,5 seviyesine ulaşmıştır. 2009’dan sonra akademik özgürlük seviyesi düşüş sürecine girmiş, 2017 ile birlikte tekrardan yükselişe geçmiştir.

Şekil 6.1: Üniversitelerin akademik özgürlük seviyeleri, 0-3, 1900-2025

Kaynak: V-Dem, TEPAV hesaplamaları

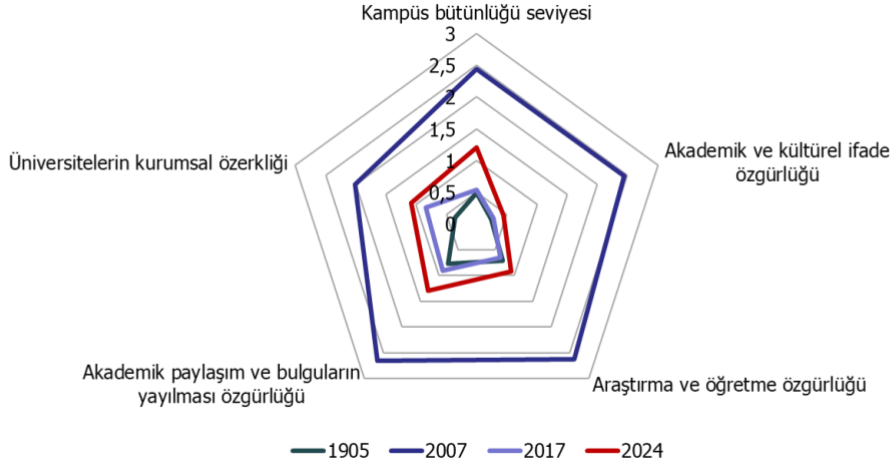
Akademik özgürlük seviyeleri alt kırılımlar düzeyinde incelendiğinde 2007’ye kadar her alanda genişleme gözlenirken 2009 sonrasında 2017’ye kadar bir gerileme, sonrasında ise göreceli bir artış gözlemlenmektedir. En yüksek skora sahip olduğumuz 2007 yılında üniversitelerin kurumsal özerkliği ortalamayı aşağıya çekerken akademik paylaşım ve bulguların yayılması özgürlüğü ortalamayı yukarı çekmektedir. Ayrıca en düşük skora sahip olduğumuz 2017 yılında akademik ve kültürel ifade ile araştırma ve öğretim özgürlüğünün akademik özgürlükler açısından son 125 yılın en kötü dönemi olan 1900-1907 dönemiyle aynı olduğu; 2017-2024 arası dönem incelendiğinde ise yükseköğretimde kaybolan akademik özgürlüklerden yalnızca kampus bütünlüğünün ve akademik paylaşım ve bulguların yayılması özgürlüğünün toparlandığı görülmektedir.

¹⁰ <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/17456916241252085>

¹¹ <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9559165/>

¹² Akademik özgürlük seviyesi, V-Dem veri tabanında bulunan Kampüs bütünlüğü seviyesi, akademik ve kültürel ifade özgürlüğü, akademik paylaşım ve bulguların yayılması özgürlüğü, araştırma ve öğretim özgürlüğü ve üniversitelerin kurumsal özerkliği değişkenlerinin ortalamasının kullanılmasıyla hesaplanmıştır. Alt kırılımı oluşturan her bir değişken skorlar oluşturulurken 0 (en kısıtlı özgürlükler) ve 5 (en geniş özgürlükler) arasında sıralanmıştır.

Şekil 6.2: Türkiye’de 1905, 2007, 2017 ve 2024’te akademik özgürlük, 0-3

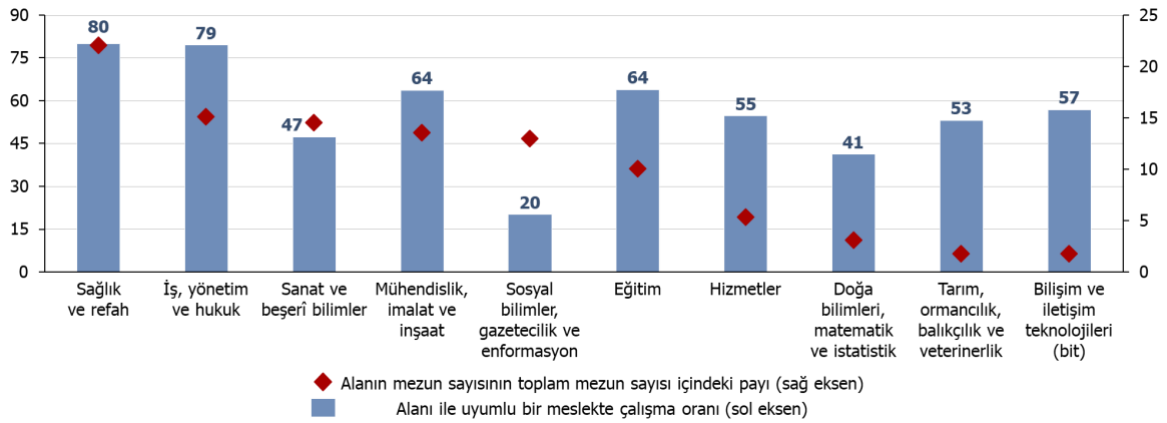

Kaynak: V-Dem, TEPAV hesaplamaları

3. Gençlerin İşgücündeki Görünümü

Üniversitelerin niceliği artarken niteliksel gelişmenin sınırlı kalması, bu durumun etkilerinin yalnızca yükseköğretim alanında değil, işgücü piyasasındaki çeşitli göstergelerde de hissedilmesine yol açmaktadır. Niceliksel büyümenin niteliğe yansımamasının işgücü piyasasındaki en somut göstergelerinde ilki, “job-skill mismatch” yani alan ve beceri uyumsuzluğudur. AB’nin Uluslararası Standart Eğitim Sınıflandırmasına (ISCED) göre 2024 itibarıyla toplam lisans mezunlarının %38’ini oluşturan sağlık-refah alanı ve iş, yönetim-hukuk alanı mezunlarının yaklaşık %80’i kendi alanlarında istihdam edilirken sanat ve beşerî bilimlerde bu oran %47’ye, sosyal bilimler, gazetecilik ve enformasyonda ise %20’ye düşmektedir. Tablonun geneline baktığımızda ise, yeni mezunların %39,8’inin kendi alanı dışında çalıştığı görülmektedir. Buradan üniversite kontenjanlarının önemli bir kısmının piyasa talebini yansıtmadığı çıkarımı yapılabilir. Bunun sonucunda ise üniversite mezunlarının %40’ı işgücü piyasasında niteliksel uyumsuzluk yaşamaktadır.

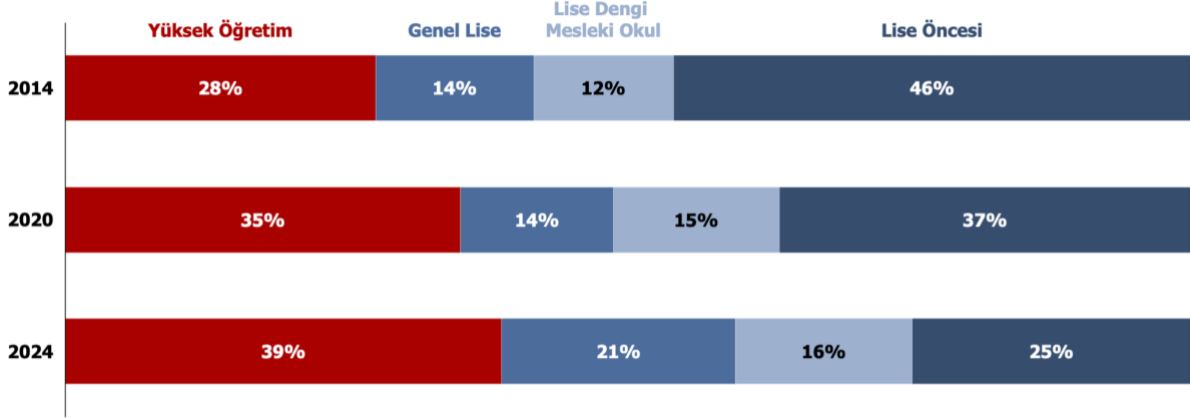
Şekil 7: Lisans mezunlarının alanları ile uyumlu bir meslek grubunda çalışma oranı ve lisans alanlarındaki mezun sayılarının toplam mezun sayısına oranı, %, 2024

Kaynak: TÜİK Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri, YÖK Bilgi Yönetim Sistemi, TEPAV hesaplamaları

Üniversite mezunları arasında alan-beceri uyumsuzluğu yaşanırken bunu istihdama dahil olamayan üniversite mezunu oranındaki artış takip etmektedir. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere son on yılda yükseköğretim mezunları arasındaki işsizlik belirgin biçimde artmıştır. Genç işsizlikte odak lise ve öncesinden üniversite mezunlarına kaymış, 15-29 yaş arası gençlerin işsizlik dağılımı bu eğilimi açıkça ortaya koymuştur. 2014'te genç işsizliği içerisinde yükseköğretimin payı %28 iken, 2024'te bu oran %39'a yükselmiştir.

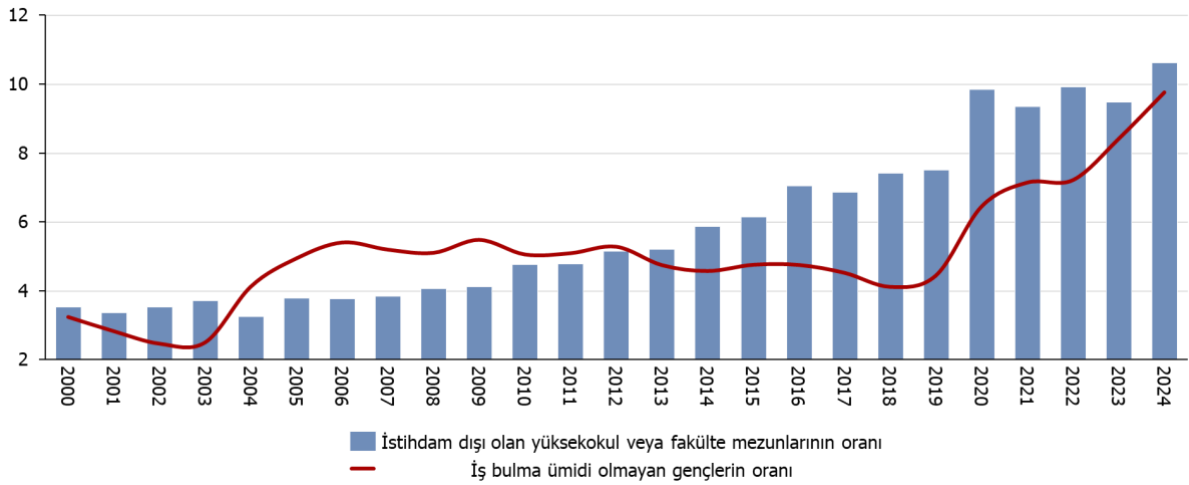
Şekil 8: 15-29 yaş grubundaki işsiz sayısının eğitim durumuna göre dağılımı, %

Kaynak: TÜİK Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri, TEPAV hesaplamaları

Genç işsizliğin giderek daha vasıflı bir hâl alması, gençlerin işgücü piyasasına yönelik beklentilerine de olumsuz yansımıştır. TÜİK'e göre iş bulma ümidi olmayan üniversite mezunlarının oranı son yirmi yılda sürekli artmış; 2004'te işgücünde olmayan 15-29 yaş grubundaki gençlerin yalnızca %3,2'si yükseköğretim mezunuyken 2024 itibarıyla bu oran %10,6'ya yükselmiştir. Bu artışın temel nedenlerinden biri, iş bulma ümidi olmayan gençlerin sayısındaki yükseliştir. 2003'te işgücü dışında kalan gençlerin yalnızca %2,5'i iş bulma ümidi olmadığını belirtirken bu oran 2019 sonrasında hızla artarak 2024'te %9,8'e ulaşmıştır.

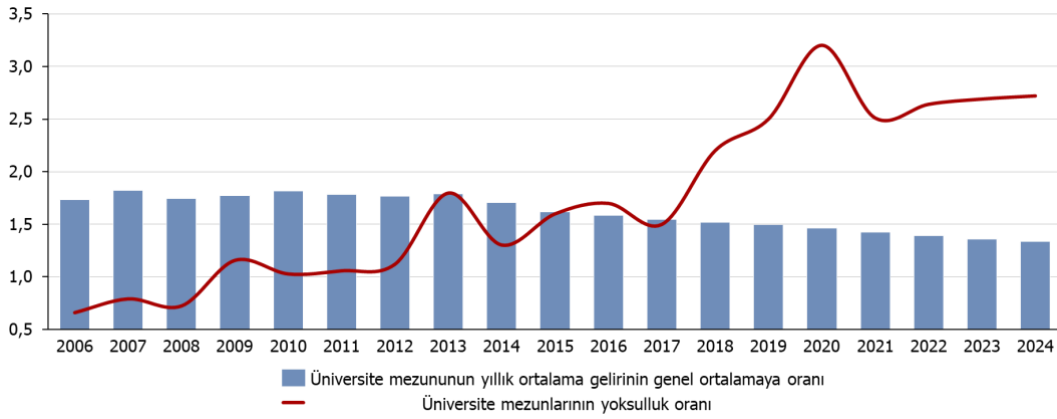
Şekil 9: İş gücünde olmayan yüksek öğretim mezunlarının ve iş bulma ümidi olmayan gençlerin oranı, %, 15-29 yaş grubu

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, TEPAV hesaplamaları

Yeni mezun gençlerin iş bulabileceğine dair umudu azalırken iş bulan gençlerin ise ortalama gelirleri azalmış ve gençlerde yoksulluk oranları artmıştır. Çalışan üniversite mezunlarının ortalama kazançları 2013'ten bu yana genel ortalamaya giderek yaklaşmaktadır. 2013'te bir üniversite mezununun yıllık ortalama esas iş geliri ortalama gelirin 1,8 katıyken bu oran sürekli azalarak 2024'te 1,34'e gerilemiştir. Benzer biçimde, üniversite mezunlarının yoksulluk oranı da 2006'dan itibaren kademeli olarak yükselmiş; 2006'da %0,7 olan oran 2024'te %2,7 seviyesine ulaşmıştır. Üniversite mezunu sayısındaki artış, arzın talebin üzerine çıkmasıyla, mezunların gelir avantajını azaltmış ve yoksulluk oranının yükselmesine yol açmıştır.

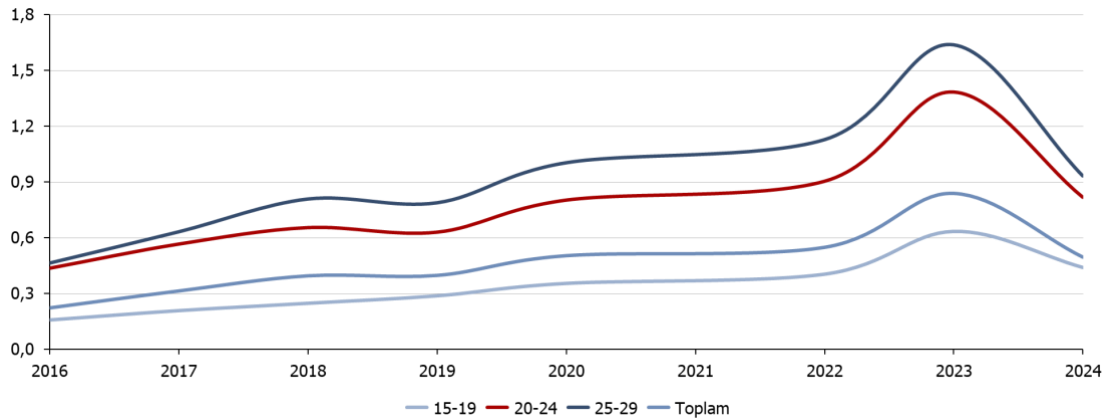
Şekil 10: Üniversite mezunlarının maddi durum değişimi, %, 2006-2024

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, TEPAV hesaplamaları

Genç mezunların iş bulma ümitlerinin azalması, alanları dışında çalışıyor olması, iş bulsalar bile yükseköğretimin gelir seviyesindeki artışa etkisinin sınırlı kalması; son yıllarda genç nüfusun yurt dışına yönelimini belirgin biçimde artırmıştır. Gençler içinde en çok dış göç veren grup 25-29 yaş aralığı olurken onu sırasıyla 20-24 ve 15-19 yaş grupları izlemiştir. Bu üç grup Türkiye ortalamasının üzerinde dış göç vermiştir. 2016'da Türkiye nüfusunun %0,16'sı dış göç verirken bu oran 2023'te %0,63'e yükselmiştir. Aynı dönemde 15-19 yaş grubunda oran %0,22'den %0,83'e, 20-24 yaş grubunda %0,43'ten %1,38'e, 25-29 yaş grubunda ise %0,46'dan %1,64'e çıkmıştır.

Şekil 11: Yaş gruplarına göre dış göçün yaş grupları içerisindeki oranı, %, 2016-2024

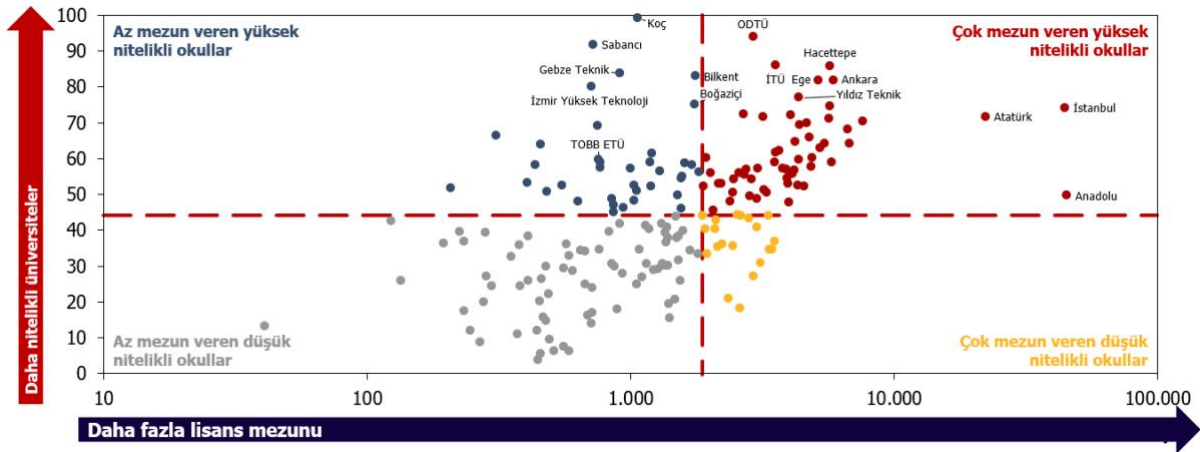

Kaynak: TÜİK Uluslararası Göç İstatistikleri, TEPAV Görselleştirmeleri

Sonuç ve Öneriler

Üniversitelerin niteliksel gelişiminin niceliksel gelişiminden geride kalmasının genç işgücü piyasası üzerindeki sonuçlarını gözlemlediğimiz bu dönemde, potansiyel mezunların ne kadarının risk altında olduğunu hesaplamak, genç işgücü trendlerinin ne yöne evrileceğini anlamak açısından faydalı olacaktır. Potansiyel mezunların ne kadarının risk altında olduğunu hesaplamak için ise her üniversite niteliğine göre sıralanmış; nitelik puanı, Türkiye üniversitelerinin ortalama nitelik puanının altında kalan üniversiteler saptanmış, o üniversitelerde okuyan toplam öğrenci sayısı, risk altında bulunan öğrenci sayısını teşkil etmiştir. Üniversite nitelik puanları hesaplanırken URAP puanlaması baz alınmış, ancak TÜBİTAK Proje Puanları, yurt içi ve yurt dışı atıf sayılarının katsayıları artırılmıştır. Bu hali ile üniversite nitelik puanları, üniversiteleri akademik üretkenliğine ve öğrencilerinin proje başarısına göre sıralanmıştır. **2024'te üniversite mezunlarının %24'üne karşılık gelen 114.040 mezun, ortalama üniversite nitelik puanı olan 44,6'nın altında kalan üniversitelerden mezun olmuştur.** Mezunların %24'ünün kendi alanında iş bulabilme ihtimalinin diğer mezunlara göre daha düşük olduğu ve bu grubun istihdam dışılığı ve işsizlik oranını artırıcı etki yapabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Boudarbat & Chernov, 2012)¹³.

Şekil 12: Üniversitelerin lisans mezun sayıları ve nitelikleri, 2024

Kaynak: YÖK Atlas, URAP, TEPAV Hesaplamaları

- Üniversiteden yeni mezun olmuş gençler içerisinde iş bulamayacak yahut iş bulduğunda kendi alanı dışında kalacak olanları istihdam içerisine dahil etmek öncelikli bir hedef olmalıdır. Bu doğrultuda Dani Rodrik'in "İyi İşler" olarak nitelendirdiği yüksek verimlilikli, uluslararası ticarete konu olan, ölçeklenebilir hizmetler hedef sektör olmalıdır.
- Rodrik'in yakın tarihli çalışmaları, imalatın artık eskisi kadar işgücüne gereksinim duymadığını ve ülkelerin istihdamı arttırmak için toplumun geniş kesimlerine refah sağlayan, mekâna dayalı hizmetlere (turizm, konaklama, perakende) odaklandığını savunur. Yerel tedarikçileri destekleyen, hizmet standartlarını yazılı hale getirip yaygınlaştıran ve destinasyonları finansmana bağlayan turizm planlaması bu durumla uyumaktadır¹⁴. Bu doğrultuda hazırlanmış turizm planlarından somut

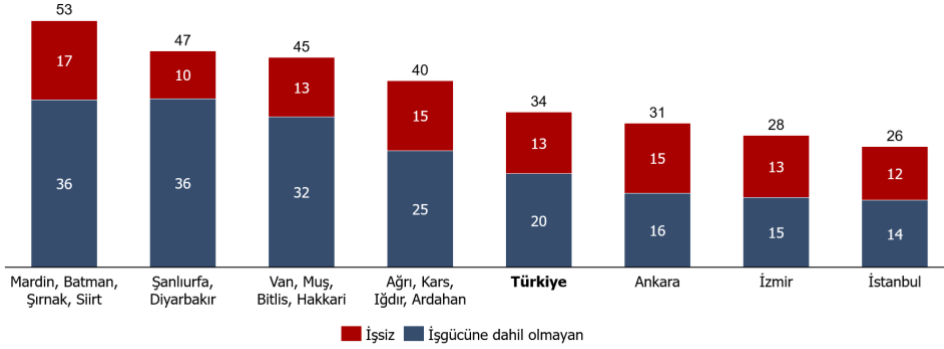
¹³ <https://doi.org/10.1080/13504851.2012.676730>

¹⁴ https://scholar.harvard.edu/files/dani-rodrik/files/building_a_good_jobs_economy_november_2019.pdf

örnekler bulmak mümkündür. Ruanda'da doğa temelli turizm stratejisi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (yerel üreticiler, el sanatları atölyeleri, aile işletmesi pansiyonlar, yöresel gastronomi girişimleri) değer zincirine katılımını sağlayarak "bütün satış turizm alanına"¹⁵ benzer turizm alanlarında bulunan civar halka, turizm gelirlerinin %10'unu geri döndürerek bir gelir paylaşım sistemi oluşturur; bu da KOBİ yatırımlarını teşvik etmekte ve sosyal altyapı yatırımlarını desteklemektedir¹⁶.

- **Rodrik'in önerdiği hizmet yönlü istihdam modelinde genç işgücünü istihdama dahil edebilmek de mümkündür.** Mesela Portekiz'in turizm programı olan Turismo de Portugal'ın ülke çapındaki konaklama ve turizm okulları, işveren ihtiyacına ve yerel ihtiyaçlara yönelik müfredatlar ve ücretli stajlar aracılığıyla gençleri ilk işlerine hazırlamaktadır. 2023 itibarıyla genç işsizlik oranının %20,3 olduğu Portekiz'de bu okullardan mezun olan gençlerin %94 'ü istihdam içerisinde¹⁷. Bu örnekler, yönetim ilkeleri ve standartlar belli olduğu zaman turizm ve hizmet planlamasının nasıl iyi işlere dönüşebileceğini göstermekte ve Rodrik'in temel noktasını desteklemektedir.

Şekil 13: 15-29 yaşları arası üniversite mezunlarının bölgelere göre işgücü istatistikleri, %, 2024

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi, TEPAV Hesaplamaları

- **Türkiye’de bu planı gerçekleştirmek için en uygun bölgeler, genç nüfusu fazla olan, yükseköğretim mezuniyetinde Türkiye ortalamasına göre yüzde 11 daha fazla istihdam dışılık üreten Van (Van, Bitlis, Muş, Hakkâri) ve benzer istatistiklere sahip Ağrı alt bölgeleri (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) olabilir.** Bu iki bölge, sahip olduğu kitle turizmden uzak doğal ve tarihi zenginlikler sayesinde Türkiye’nin turizm planlamasında yeni bir rol üstlenebilir. Bugüne kadar ulusal turizm sistemine güvenlik algısı ve yatırımların eksik kalması sebebiyle dahil olamayan bölge;¹³ kamu kurumları, işletmeler ve STK’lar ile birlikte standartları belirlenmesinde, eğitimin ve yerel tedarikçilerin desteklenmesinde görev almalıdır. Turizm ve hizmet sektöründeki büyüme, bu bölgelerdeki genç mezunları istihdam dışına değil güvenceli ve bölgeye görece yüksek verimlilikli daha “iyi işlere” yönlendirebilir.

¹⁵ https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1757998323052-0_Dogu_Anadoluda_Turizme_Dayal_Bolgesel_Kalknma_Stratejisi.pdf

¹⁶ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099123502202319117/pdf/P1774570bcca36025096cd01bfac8d121ba.pdf>

¹⁷ <https://escolas.turismodeportugal.pt/en/the-school-network/> "The School Network | Escolas do Turismo de Portugal"

Kaynakça

- Akademik, Hukuk ve Danışmanlık. “33A ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ ve 50D ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ.” Akademik Hukuk ve Danışmanlık, 3 Ocak 2024, www.akademikhukuk.org/33a-arastirma-gorevlisi-ve-50d-arastirma-gorevlisi/. 26 Ekim 2025’te erişildi.
- Audretsch, David B., et al. “Academic Freedom and Innovation.” PloS One, vol. 19, no. 6, Public Library of Science, Haziran 2024, pp. e0304560–60, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11166325/>. 8 Ekim 2025’te erişildi.
- Boudarbat, Brahim, ve Victor Chernoff. “Education–Job Match among Recent Canadian University Graduates.” Applied Economics Letters, vol. 19, no. 18, Dec. 2012, pp. 1923–26, <https://doi.org/10.1080/13504851.2012.676730>. 10 Ekim 2025’te erişildi.
- Clark, Cory J., et al. “Taboos and Self-Censorship among U.S. Psychology Professors.” Perspectives on Psychological Science, vol. 20, no. 5, SAGE Publishing, Mayıs 2024, <https://doi.org/10.1177/17456916241252085>. 9 Ekim 2025’te erişildi.
- Matthews, Kirstin R. W., et al. “International Scientific Collaborative Activities and Barriers to Them in Eight Societies.” Accountability in Research, vol. 27, no. 8, Haziran 2020, pp. 477–95, <https://doi.org/10.1080/08989621.2020.1774373>. 8 Ekim 2025’te erişildi.
- ODTÜ, Araştırmalar Koordinatörlüğü. “Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) | Araştırmalar Koordinatörlüğü.” Metu.edu.tr, 2017, <https://ak.metu.edu.tr/tr/oyp>. 26 Ekim 2025’te erişildi.
- Resmi Gazete. “KHK ile Kapatılan Kurumlar Listesi”,23 Temmuz 2016, <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8-1.pdf>. 5 Ekim 2025’te erişildi.
- Rodrik, Dani, ve Charles Frederick Sabel. “Building a Good Jobs Economy.” SSRN Electronic Journal, 2019, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3533430>. 10 Ekim 2025’te erişildi.
- SAK, Güven. “Üniversite Sayımız Son 25 Yılda 73’ten 205’e Çıktı.” *Ekonomi Gazetesi*, 3 Ağu. 2024, www.ekonomigazetesi.com/kose-yazisi/universite-sayimiz-son-25-yilda-73ten-205e-cikti-55755. 7 Ekim 2025’te erişildi.
- Scholars at Risk, Network. “Free to Think 2025 | Scholars at Risk.” Scholars at Risk, 18 Eylül 2025, www.scholarsatrisk.org/resources/free-to-think-2025/. 9 Ekim 2025’te erişildi.
- Spannagel, Janika, ve Katrin Kinzelbach. “The Academic Freedom Index and Its Indicators: Introduction to New Global Time-Series V-Dem Data.” Quality & Quantity, Ekim 2022, <https://doi.org/10.1007/s11135-022-01544-0>. 9 Ekim 2025 erişildi.
- Turismo de Portugal. “Escolas Do Turismo de Portugal.” Turismodeportugal.pt, 2025, <http://escolas.turismodeportugal.pt/en/the-school-network/>. 12 Ekim 2025’te erişildi.

World Bank. Making the Most of Nature Based Tourism in Rwanda. Şubat 2023, documents1.worldbank.org/curated/en/099123502202319117/pdf/P1774570bcca36025096cd01bfac8d121ba.pdf . 11 Ekim 2025’te erişildi.

Yücel, Berat ve Sercan Sevgili. “Doğu Anadolu’da Turizme Dayalı Bölgesel Kalkınma Stratejisi.” TEPAV, Eylül 2025, https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1757998323052-0.Dogu_Anadoluda_Turizme_Dayal_Bolgesel_Kalknma_Stratejisi.pdf ,11 Ekim 2025’te erişildi.